

Sveriges första femton år som medlem i EU

Livsmedelsindustrins utveckling

- Livsmedelsindustrin har de senaste femton åren liksom övrig tillverkningsindustri sett en kraftig minskning av antalet anställda.
- Den största minskningen av antalet anställda har skett i de största företagen i livsmedelsindustrin. De minskade betydligt mer än i övriga tillverkningsindustrin. De minsta företagen däremot har ökat både i antal anställda och antal företag.
- Minskningen av antal företag och antal anställda har varit mycket kraftig i kött- och mejeriindustrin som båda har förlorat marknadsandelar till importen och haft en mycket lägre lönsamhet än genomsnittet i livsmedelsindustrin.

Sveriges första femton år som medlem i EU

Livsmedelsindustrins utveckling

Rapporten publiceras som ett led i att följa upp effekterna av medlemskapet på jordbruks-, livsmedels- och landsbygdsområdena. Utvecklingen sedan EU-inträdet speglas genom jämförelser av SCBs statistik för tiden före EU-inträdet, efter en viss tids medlemskap samt senaste tillgängliga uppgifter. Den statistik som jämförts sorterar dels under Näringsverksamhet, dels under Handel med varor och tjänster.

Ur statistiken kan bl.a. utläsas utvecklingen av antal företag och antal anställda i hela industrin respektive i livsmedelsindustrin och dess olika industrigrenar. Det finns också uppgifter om hur antalet företag och anställda har förändrats i olika storleksklasser i hela landet och regionalt. Statistiken kan också användas för jämförelser av hur utrikeshandeln med livsmedel har utvecklats, totalt och fördelat på industrigrenar.

Basfakta över företagens ekonomi har använts för att beräkna hur lönsamhet och produktivitet har utvecklats i livsmedelsindustrin under femton år i EU.

Statistikjämförelserna presenteras i tabellform och varje tabell kommenteras utifrån det som bedömts som viktigast. Avslutningsvis görs en analys av de olika resultaten.

Utredningsenheten
September 2011

Författare
Håkan Loxbo

Innehåll

1	Sammanfattning	1
2	Bakgrund.....	2
2.1	Svensk förhandlingsposition och förhandlingsresultatet.....	3
3	Utvecklingen i EU	4
3.1	Marknadsstöd, gränsskydd, jordbruksstöd	4
3.2	Konkurrenskraft.....	4
3.3	Kommersiella faktorer.....	5
4	Utvecklingen i Sverige och effekterna av EU-medlemskapet.....	6
4.1	Strukturförändringar	6
4.1.1	Antal företag och anställda i livsmedelsindustrin	6
4.1.2	Antal företag i olika storleksklasser	7
4.1.3	Antal anställda fördelat på olika industrigrenar	8
4.1.4	Strukturen i samtliga företag	9
4.1.5	Regional struktur	11
4.2	Exportandelar för olika industrigrenar	12
4.3	Import och importandelar för olika industrigrenar	14
4.3.1	Importen i relation till nettoomsättningen	15
4.4	Lönsamhet, nettoomsättning, produktivitet.....	16
4.4.1	Nettoomsättning	16
4.4.2	Produktivitet	17
4.4.3	Lönsamhet 1997 – 2008	18
4.5	Effekter av EUs regelverk	20
4.6	Bedömning av nuläget i förhållande till det läge som Sverige bedömde skulle bli effekterna av ett medlemskap.....	22
5	Samlad bild av utvecklingen i livsmedelsindustrin under 15 år i EU.....	23

1 Sammanfattning

Det är mycket som har hänt under de femton åren i EU. Många förändringar skulle ha skett ändå, t.ex. fortsatta liberaliseringar av politiken p.g.a. jordbruksavtalet 1995 i WTO. Mycket av den kommersiella utvecklingen är globala företeelser som vi inte är ensamma om i Sverige. En rad villkor som är en följd av EU har dock haft stor betydelse för utvecklingen.

Effekterna för svensk industri av alla jordbrukspolitiska förändringar p.g.a. EU har varit relativt omfattande för de delar av industrin som tidigare var mer avskärmade från konkurrens. Det är framför allt mejeriindustrin och kött- och slaktindustrin som fått kännas vid mycket stora effekter av EU-inträdet samt frukt och grönsaker.

Den svenska produktionen har i många fall villkor som är strängare än i övriga EU, t.ex. på djurskyddsområdet, vilket innebär högre kostnader för svenska producenter. Dessa kan bara till en del balanseras av att producenterna får merbetalningar för att produkten har tillverkats med högre, strängare krav än importen.

Under 15 år i EU har det skett stora förändringar både av antal företag och antal anställda i livsmedelsindustrin. Det totala antalet företag har ökat. Det beror främst på att antalet företag utan anställda ökade mycket kraftigt. De flesta företagen är små eller saknar anställda. Antalet företag med mer än 200 anställda har minskat kraftigt sedan EU-inträdet, speciellt för kött, mejeri, frukt och grönt samt övrig livsmedelsindustri. Efter EU-inträdet har totala antalet anställda minskat med 12 000. p.g.a. minskat antal anställda i de största företagen i kött- och slaktindustri, mejerier samt i övrig livsmedelsindustri. Om man ser till storleksklasser ökade faktiskt antalet anställda såväl i de små som i de medelstora företagen.

I tillverkningsindustrin totalt minskade antalet anställda med 105 000 och det var liksom i livsmedelsindustrin till stor del de större företagen med mer än 200 anställda som stod för minskningen. Samtidigt har till skillnad från livsmedelsindustrin och tillverkningsindustri i övrigt antalet anställda i hela landet ökat med drygt 600 000 mellan 1993 och 2009.

Importen av jordbruksvaror och livsmedel har sedan EU-inträdet nästan tredubblats. Importutvecklingen har varit mycket kraftig för köttprodukter liksom för mejeriprodukter. Importandelarna¹ i de olika industrigrenarna har ökat från i genomsnitt 21 % år 1995 till 42 % år 2009, alltså en fördubbling. Importandelen för köttindustrin har ökat tre gånger samt för mejeriindustrin fem gånger.

Även exportandelen för livsmedelsindustrin ökade starkt under perioden från 11 % 1995 till 23 % år 2009. Exportandelarna varierar starkt mellan industrigrenarna. Exportandelen för slakterier och köttvaruindustri ligger mycket under genomsnittet.

Omsättningen för hela livsmedelsindustrin ökade med sammanlagt 76 % under perioden 1993-2009. Slakt och köttvaror har ökat omsättningen med 22 %, alltså

¹ Importen i relation till nettoomsättningen

betydligt långsammare än genomsnittet. Samma sak gäller för mejeri som ökade omsättningen med 43 %.

Produktivitetens utvecklingen² har under perioden varit mycket måttlig för livsmedelsindustrin jämfört med industrin i övrigt. Bäst utveckling kan noteras för drycker. Köttindustrin har utvecklats avsevärt sämre än genomsnittet för industrin medan mejeriindustrin har haft en något bättre utveckling än genomsnittet.

Lönsamheten³ för hela livsmedelsindustrin minskade från 5,3 % 1997 till 3,4 % 2009. Lönsamheten har under de redovisade åren varit mycket låg för slakt och köttvaruindustri och för mejerier och glass.

2 Bakgrund

Sverige blev medlem i EU den 1 januari 1995. Från att ha varit ett land med en egen jordbruks- och livsmedelspolitik samt en nationell marknad för livsmedel blev Sverige ett land med en jordbruks- och livsmedelspolitik och en varuhandel som är gemensam med övriga EU-länder.

Inför medlemskapet gjordes omfattande analyser av vilka effekter ett medlemskap skulle få för exempelvis jordbruk, förädlingsindustri, konsumenter och handel. I vissa fall framförhandlades undantag för att mildra de befärade negativa effekterna medan på flertalet områden infördes EU-regelverket fullt ut omedelbart vid EU-inträdet.

Som ett led i att följa upp effekterna av medlemskapet på jordbruks-, livsmedels- och landsbygdsområdena publicerar Jordbruksverket under 2011 ett antal kortrapporter som belyser olika aspekter av utvecklingen under femtonårsperioden. Rapporten XX (Utvecklingen i livsmedelsindustrin) ingår i denna kortrapportserie och målsättningen är att mot slutet av året göra en samlad avslutande uppsummering av vad som framkommer i kortrapporterna.

² Med produktivitet avses här nettoomsättning/anställd. Detta mått kan vara missvisande om man vill mäta just arbetsproduktiviteten eftersom kapitalintensiv produktion med detta mått återspeglas i hög arbetsproduktivitet. Låga produktivitetstal kan dock grovt tolkas som arbetsintensiv produktion och höga tal kan tolkas som kapitalintensiv produktion.

³ Lönsamheten har beräknats genom att dividera bruttoresultatet med nettoomsättningen. Detta mått kan vara missvisande eftersom exempelvis bruttoresultat respektive nettoomsättning från utlandsetableringar inte ingår i siffrorna.

2.1 Svensk förhandlingsposition och förhandlingsresultatet

Sveriges förhandlingsposition var i stora drag att vi skulle godta EUs regelverk och stödsystem utan att insistera på några större undantag till fördel för svensk livsmedelsindustri. Undantag som Sverige ändå sökte att uppnå och som vi fick igenom var s.k. tilläggsgarantier för att säkra fortsatt upprätthållande av höga smittskyddsnivåer och att den svenska marknaden inte skulle behöva bli mottagare av importerade produkter med exempelvis salmonellasmitta. Vi fick också igenom rätten att fortsätta att betala ut ett visst nationellt stöd till bönder i vissa av klimat och breddgrader missgynnade jordbruksområden.

Förhandlingsresultatet innebar inga särskilda undantag för den svenska livsmedelsindustrins del när det gäller jordbrukspolitiken eller de olika marknadsordningarna som berör livsmedelsindustrin. Vi gick med öppna ögon in i den nya situationen med allt som den gemensamma inre marknaden medförde för den svenska livsmedelsindustrin.

3 Utvecklingen i EU

3.1 Marknadsstöd, gränsskydd, jordbruksstöd

Jordbruksavtalet i WTO 1995 och fortsatta liberaliseringar av EU-politiken för att anpassa den till de krav som förväntas i den pågående WTO-rundan innebär ett systemskifte för EUs gemensamma jordbrukspolitik, för jordbrukspolitik. Sålunda har olika handelspåverkande stöd successivt minskat såsom interventionsköp och exportbidrag som har använts för att reglera utbudet på marknaden. Tullarna har låsts fast. Prisstöd i olika former påverkar också produktion och handel och har därför också minskats. I stället har under perioden stöd som är mer avlänkade från produktion ökat såsom gårdsstöd och miljöersättningar. Om det blir en ny WTO-uppgörelse kommer dessutom tullarna att minskas kraftigt.

Villkoren för Sverige under femton åren som EU-medlem har sålunda ändrats mycket. Samma sak gäller naturligtvis även övriga EU-länder. Villkoren för de tolv medlemsstater som tillkommit efter Sveriges EU-inträde har också ändrats drastiskt. Dessa nya medlemsstater inleddes med en gång i tullunionen EU med gemensamma tullar och andra direkt handelspåverkande åtgärder. De har gradvis inleddes i EUs system för jordbruksstöd. Ännu är dock jordbruksstöden lägre i de nya medlemsstaterna än i övriga EU.

3.2 Konkurrenskraft

Utvecklingen mot färre och större företag i livsmedelsindustrin har fortsatt under perioden. Strukturförändringarna gäller såväl primärförädling av jordbruksråvaror (slakt, styckning, chark, mejeri, kvarn, sockerbruk m.m.) som annan livsmedelsindustri (bryggeri, bageri, konfektyr, kaffe, färdiga maträtter, såser och soppor etc). En hel del förändringar i EU har skett under påverkan av globaliseringen och internationell konkurrens, t.ex. från Kina eller Brasilien. EUs internationella konkurrenskraft för förädlade livsmedel har traditionellt varit mycket god. EUs export har fortfarande stora marknadsandelar i tredje land på många varuområden men dessa marknadsandelar tenderar dock att minska när de växande ekonomierna ökar sina andelar, delvis p.g.a. utvecklingen i WTO med ändrade villkor för stöd och handel.

EUs försämrade konkurrenskraft har lett till ökat fokus på mervärden i EUs produktion (djurhållning och djurskydd, smittskydd, miljöskydd, säkra livsmedel, försiktighetsprincipen för t.ex. hormoner och GMO) och krav från producenterna om att importen ska underställas samma krav eller att det tydligt ska framgå genom t.ex. märkning att importen inte uppfyller vissa högre EU-krav.

Samma sak som har hänt med EUs konkurrenskraft gentemot tredje land stämmer in på Sverige gentemot EU. Den svenska produktionen har ofta regler som är strängare än övriga EU vilket innebär en kostnadsnackdel för svenska producenter som bara till en del kan balanseras av att producenterna får merbetalningar för att produkten är producerad med de strängare svenska villkoren.

Konkurrenskraften hos EUs industri i förhållande till konkurrerande import beror också på olika naturgivna förutsättningar som geografi, befolkning och klimat liksom på olika strukturella förhållanden i industrin, institutionella förhållanden m.m. Samma sak gäller för den svenska industrins konkurrenskraft gentemot EU och tredje land.

Frågor om de svenska särreglerna och mervärden till följd av strängare krav på svensk produktion än på importen har varit ett stort diskussionsämne inte minst under de senaste tio åren. Mervärden och lönsamhet i olika produktionsgrenar har förutom av berörda branschföreträdare också behandlats i en rad rapporter från bl.a. Jordbruksverket och Konkurrensverket.⁴ En av de slutsatser som kan dras från dessa rapporter är att de merbetalningar som följer av strängare svenska regler för t.ex. djurskydd inte fullt ut kompenseras för de extra kostnader som dessa strängare krav medför. Denna slutsats förefaller de flesta myndigheter och branschföreträdare numera vara överens om även om uppfattningarna går isär om hur stora kostnadsnackdelarna är för de svenska producenterna.

3.3 Kommersiella faktorer

Utvecklingen mot allt större koncentration i detaljhandeln fortsätter. Det gäller inte minst de allra största detaljhandelskedjorna som expanderar såväl i de egna medlemsstaterna som i andra medlemsstater. Detta har varit en mycket typisk del av utvecklingen i de nya medlemsstaterna där kedjorna från de gamla medlemsstaterna har tagit stora marknadsandelar (t.ex. Tesco, Lidl och Carrefour) och slagit ut många mindre butiker och snabbat på koncentrationen i detaljhandeln. Kedjornas satsning på egna varumärken (EMV) har accelererat under perioden. EMV leder till bl.a. lägre priser men också till ett minskat sortiment och ibland lägre kvalitet på bekostnad av livsmedelsindustrins varumärken.

Utvecklingen i Sverige har hela tiden följt efter de stora EU-länderna där denna utveckling, t.ex. EMV-produkternas marknadsandelar, har kommit längre än i Sverige.

⁴ Jordbruksverkets Rapport 2004:6 Den svenska livsmedelsindustrins syn på nutid och framtid, Rapport 2005:3 Merkostnader och mervärden i svenskt jordbruk, Rapport 2004:9 Livsmedelsexport – förutsättningar och möjligheter, Rapport 2008:5 Mervärden för svenskt kött, Rapport 2009:1 Merbetalningar för kött – var hamnar de, Rapport 2010:18 Kostnader och intäkter i svenskt jordbruk – en jämförelse med Danmark och Finland, Rapport 2011:13 Konkurrensen i köttbranschen, Konkurrensverkets rapport 2011:3 Mat och marknad – från bonde till bord

4 Utvecklingen i Sverige och effekterna av EU-medlemskapet

4.1 Strukturförändringar

4.1.1 Antal företag och anställda i livsmedelsindustrin

Tabell 4.1 Antal företag och anställda, totalt och i olika storleksklasser i livsmedelsindustrin, preliminära uppgifter för 2009.

	Antal företag	Antal anställda	Antal företag	Antal anställda	Förändring antal företag, respektive procent	Förändring antal anställda, respektive procent
	1993	1993	2009	2009		
0 anställda	910	0	1 319	0	+409 + 45 %	-
1-49 anställda (småföretag)	1 488	12 428	1 739	15 496	+251 +17 %	+ 3 068 + 25 %
50-199 anställda (medelstora företag)	90	8 033	101	8 970	+ 11 + 11 %	+ 857 + 12 %
200 och fler anställda (större företag)	57	45 609	41	29 789	- 16 - 28 %	- 15 820 - 35 %
Totalt	2 545	66 070	3 200	54 255	+655 +26 %	- 11 815 - 18 %

Källa SCBs företagsdatabas

Under 15 år i EU har det skett stora förändringar i livsmedelsindustrin både av antal företag och antal anställda. Det totala antalet företag har sålunda ökat med 655 företag eller 26 %. Om man räknar bort företag utan anställda, som ökade mycket kraftigt (+ 409 företag eller 45 %) så var det ändå en relativt stor ökning. Här var det småföretagen med 1-49 anställda som ökade med 251 företag eller 17 %. De medelstora företagen ökade också något (+ 11 företag) medan de större företagen minskade mycket kraftigt med 16 företag eller 28 %.

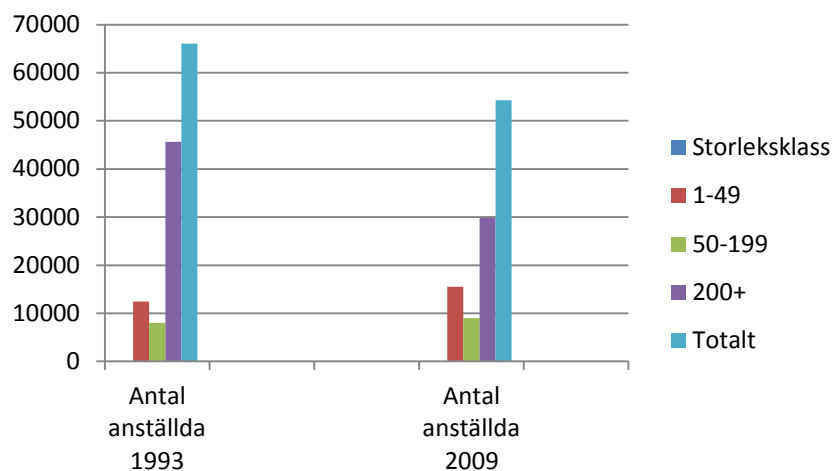

Diagram 4.1 Antal anställda i olika storlekklasser 1993 och 2009

Källa: SCBs företagsdatabas

Även om antalet företag ökade minskade totala antalet anställda kraftigt. Om man ser till storlekklasser ökade faktiskt antalet anställda såväl i de små som i de medelstora företagen med sammanlagt 3 925 årspersoner. Antalet anställda i de största företagen minskade dock mycket kraftigt med 15 820 eller -35 %. Detta gjorde att också det totala antalet anställda minskade relativt mycket (-11 815 eller -18 %).

4.1.2 Antal företag i olika storlekklasser

Tabell 4.2 Antal företag i livsmedelsindustrin i olika storlekklasser och uppdelat på industrigrenar 1993-2009

SNI 192	Antal företag totalt och med 50-199 respektive med 200 eller fler anställda 1993, 2001 samt 2009								
	1993 Totalt	1993 50-199	1993 200+	2001 Totalt	2001 50-199	2001 200+	2009 Totalt	2009 50-199	2009 200+
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	428	30	13	496	29	8	415	28	7
15.2 Fiskberedningsindustri	138	2	1	177	4	1	206	5	1
15.3 Frukt-, bär- och grönsaksindustri	78	3	6	144	10	4	182	9	3
15.4 Olje- och fettvaruindustri	22	0	3	46	0	3	48	2	2
15.5 Mejerier och glassindustri	77	6	7	97	7	5	115	5	4
15.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	159	8	1	141	6	1	107	7	2
15.7 Industri för be-	54	3	1	89	3	1	93	1	1

redda djurfoder									
15.8 Övrig livsmedelsindustri	1 537	29	24	1 704	37	16	1 774	41	17
15.9 Dryckesvaruindustri	52	8	5	93	4	6	118	3	4
Totalt livsmedelsindustrin	2 545	89	61	2 989	100	45	3 200	101	41

Källa SCB

Antalet företag har ökat relativt kraftigt sedan EU-inträdet från 2 545 till 3 200. De flesta företagen (1 739 st) är dock små (1-49 anställda) eller saknar anställda (1 319 st). Större delen av samtliga anställda finns i gruppen 50-199 anställda och i gruppen 200 eller fler anställda. För gruppen 200+ har antalet företag minskat kraftigt sedan EU-inträdet, speciellt för kött, mejeri, frukt och grönt samt övrig livsmedelsindustri. Medan antalet företag i gruppen 50-199 har ökat något.

4.1.3 Antal anställda fördelat på olika industrigrenar

Tabell 4.3 Antal anställda i livsmedelsindustrin 1993, 2001 och 2009 totalt och för olika industrigrenar uppdelat på medelstora företag (50-199 anställda) samt större företag (200 eller fler anställda olika storleksklasser och industrigrenar)

SNI92	Antal anställda totalt och i företag med 50-199 anställda respektive i företag med 200 eller fler anställda								
	1993 Totalt	1993 50-199	1993 200+	2001 Totalt	2001 50-199	2001 200+	2009 Totalt	2009 50-199	2009 200+
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	15 669	2 582	10 288	14 561	2 486	9 080	10 903	2 233	5 851
15.2 Fiskberedningsindustri	1 590	219	533	2 095	343	758	1 856	505	405
15.3 Frukt, bär- och grönsaksindustri	5 084	367	4 254	4 094	833	2 705	4 926	1 346	3 216
15.4 Olje- och fettvaruindustri	1 613	0	1 471	1 506	0	1 457	1 175	128	916
15.5 Mejerier och glassindustri	9 494	522	8 737	8 615	697	7 749	6 099	461	5 309
15.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	1 378	789	258	1 252	594	249	1 718	535	817
15.7 Industri för beredda djurfoder	507	350	0	863	402	239	722	155	226
15.8 Övrig livsmedelsindustri	24 376	2 602	14 521	22 774	3 340	10 594	21 906	3 879	9 049

15.9 Dryckesvaruindustri	6 359	602	5 557	5 876	402	5 128	4 950	451	4 000
Totalt livsmedelsindustrin	66 070	8 033	45 619	61 636	9 097	37 959	54 255	9 693	29 563

Källa SCB

I tabell 4.3 visas hur antalet anställda i livsmedelsindustrins olika industrigrenar har förändrats under de 15 år som Sverige varit medlem i EU med åren 1993, 2001 och 2009 som utgångspunkt. Efter EU-inträdet har totala antalet anställda minskat med ca 12 000 (-18 %). Hela minskningen motsvaras av minskat antal anställda i gruppen 200+ i tre enskilda industrigrenar nämligen kött och slakt (- 4 400), mejeri och glass (- 3 400) samt övrig livsmedelsindustri (- 5 500). Relativt stora minskningar av antalet anställda i gruppen 200+ skedde också i frukt- och grönsaksindustrin (- 1 000) och i dryckesvaruindustrin (-1 500).

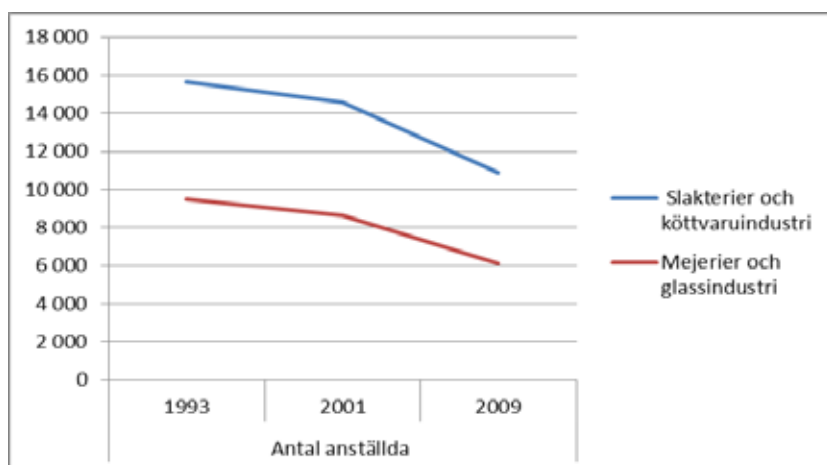

Diagram 4.2 Antalet anställda i slakterier och köttvaruindustri respektive i mejerier och glassindustri

Källa SCB

4.1.4 Strukturen i samtliga företag

I tabell 4.4 visas hur antal företag och antal anställda i hela näringslivet har utvecklats sedan EU-inträdet. Här ingår samtliga anställda i såväl privat som offentlig sektor. I tabell 4.5 visas hur antal företag med anställda och antalet anställda har utvecklats i tillverkningsindustrin sedan EU-inträdet.

Tabell 4.4 Strukturen i samtliga företag år 1993, 2001 och 2009

	Antal företag totalt och med 50-199 respektive med 200 eller fler anställda			Antal anställda totalt och i företag med 50-199 anställda respektive i företag med 200 eller fler anställda		
År	Antal företag med anställda	Företag med 50-199 anställda	Företag med 200 eller fler anställda	Antal anställda	Antal anställda i 50-199 företag/	Antal anställda i 200+ företag/

					andel, %	andel, %
1993	182 755	3 713	1 635	3 467 579	341 165 9,8 %	2 278 554 65,7 %
2001	215 823	4 670	1 758	3 660 582	426 358 11,6 %	2 194 352 59,9 %
2009	256 213	5 309	1 849	4 072 773	477 789 11,7 %	2 371 628 58,2 %

Källa SCB

Medan jobben i livsmedelsindustrin, som visats i tabell 4.1 – 4.3 ovan, har minskat sedan EU-inträdet kan konstateras att totala antalet anställda i samtliga företag i hela landet ökade med drygt 600 000 mellan 1993 och 2009. Antalet anställda i gruppen 200+ har ökat med ca 100 000 men andelen anställda i 200+ -företagen har minskat från 66 % till 58 %. Antalet anställda i företag med mindre än 50 anställda har liksom i livsmedelsindustrin ökat.

Tabell 4.5 Strukturen i tillverkningsindustrin år 1993, 2001 och 2009

	Antal företag i tillverkningsindustrin: totalt och med 50-199 respektive med 200 eller fler anställda			Antal anställda i tillverkningsindustrin: totalt och i företag med 50-199 anställda respektive i företag med 200 eller fler anställda		
År	Antal företag med anställda i tillverkningsindustrin ⁵	Företag med 50-199 anställda	Företag med 200 eller fler anställda	Antal anställda i tillverkningsindustrin	Antal anställda i 50-199 företag/andel, %	Antal anställda i 200+ företag/andel, %
1993	21 533	1 227	537	688 275	115 742 16,9 %	427 155 62,1 %
2001	24 024	1 496	522	724 927	139 759 19,3 %	416 042 57,4 %
2009	20 093	1 276	411	583 307	116 797 20,0 %	317 778 54,5 %

Källa SCB

När utvecklingen i livsmedelsindustrin jämförs med utvecklingen i tillverkningsindustrin kan konstateras att båda har minskat antalet anställda i ungefär samma omfattning, minus 18 %. Antalet anställda i företag med 200 eller fler anställda minskade med 105 000 eller 29 % i hela tillverkningsindustrin medan minskningen med

⁵ Tillverkningsindustri definieras här som branscherna 15-37 i SNI 1992 och SNI 2002, som branscherna 10.32 i SNI 2007

53 % i livsmedelsindustrin var betydligt större. Andelen anställda i företag med mindre än 50 anställda ökade i tillverkningsindustrin från 21 % till 25 %, alltså en liknande utveckling som i livsmedelsindustrin, där företagen med mindre än 50 anställda ökade från 17 % till 25 %.

4.1.5 Regional struktur

Tabell 4.5 Antal arbetsställen och anställda inom livsmedelsindustrin år 1997 och 2008, totalt samt fördelat länsvis

Län	1997			2009		
	Antal arbetsställen	Antal anställda	Antal anställda / arbetsställe	Antal arbetsställen	Antal anställda	Antal anställda / arbetsställe
Stockholms län	457	9 112	19,9	561	8 406	15,0
Uppsala län	77	1 165	15,1	88	676	7,7
Södermanlands län	79	1 484	18,8	82	997	12,2
Östergötlands län	147	2 726	18,5	169	2 347	13,9
Jönköpings län	101	929	9,2	140	1 210	8,6
Kronobergs län	58	1 027	17,7	63	688	10,5
Kalmar län	112	1 902	17,0	120	1 536	12,8
Gotlands län	54	768	14,2	77	437	5,7
Blekinge län	67	1 664	24,8	68	1 410	20,7
Skåne län	536	15 005	28,0	610	11 337	18,6
Hallands län	139	2 338	16,8	150	2 358	15,2
Västra Götalands län	618	12 040	19,5	620	10 685	17,2
Värmlands län	94	2 114	22,5	94	1 515	16,1
Örebro län	88	2 404	27,3	119	1 885	15,8
Västmanlands län	55	711	12,9	76	779	10,3
Dalarnas län	125	1 509	12,1	113	1 224	10,8
Gävleborgs län	125	1 260	10,1	148	1 101	7,4
Västernorrlands län	136	932	6,9	104	612	5,9
Jämtlands län	101	899	8,9	150	520	3,5

Västerbottens län	138	1218	8,8	117	1 026	8,8
Norrbottnens län	139	1 229	8,8	132	1 109	8,4
Totalt	3 446	62 436	18,1	3 801	51 838	13,6

Källa: SCB

I tabell 4.5 visas hur antalet arbetsställen och anställda fördelar sig länsvis för åren 1997 och 2009. Statistik för tidigare år än 1997 saknas.

Den svenska livsmedelsindustrin är en bransch som finns i hela landet. Av statistiken kan utläsas antalet arbetsställen inom livsmedelssektorn i landets olika län. Statistiken för åren 1997 och 2009 visar att Skåne län, Västra Götalands län och Stockholms län dominerar såväl antal anställda som antal arbetsställen även om antalet anställda har minskat under perioden i alla dessa tre län. I Skåne län minskade antalet anställda med nästan 3 700. I hela landet minskade enligt den regionala statistiken antalet anställda i livsmedelsindustrin från 1997 till 2009 med ca 10 600 (-17 %) varav ca 5 300 motsvarade den sammanlagda minskningen i de nämnda tre länen. Samtidigt ökade under perioden antalet arbetsställen i hela landet vilket innebar att genomsnittet anställda per arbetsställe minskade med ca 22 %.

Genomsnittligt antal anställda per företag toppas av Blekinge med 20,7 följt av Skåne län (18,6) samt Västra Götaland (17,2). Under perioden har dock genomsnittet minskat. Minst antal arbetsställen finns i Blekinge, Kronobergs och Västmanlands län. Minst antal genomsnittligt antal anställda per arbetsställe fanns i Gotlands och Jämtlands län.

4.2 Exportandelar för olika industrigrenar

I tabell 4.6 redovisas hur exportandelarna i livsmedelsindustrin totalt respektive i olika industrigrenar har utvecklats under perioden 1995-2009.

Exportandelen för livsmedelsindustrin ökade starkt under perioden från 11 % 1995 till 23 % år 2009. Vid själva EU-inträdet ökade andelen relativt mycket. Även under resten av perioden har andelen successivt ökat till mer än tredubbla nivån jämfört med nivån före EU-inträdet.

Tabell 4.6 Exportandelar i procent för de olika industrigrenarna i livsmedelsindustrin, (export mkr dividerat med nettoomsättning mkr) 1995-2009

Industrigren	Andel av produktionsvärde som exporteras, %					
	1995	1997	2001	2005	2008	2009
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	4,8	6,2	5,3	6,0	8,5	7,6
15.2 Fiskberedningsindustri	38,5	43,2	7,0	89,2	166	101
15.3 Frukt-, bär- o. grönsaksindustri	9,7	9,1	7,9	20	26,2	25,4
15.4 Olje- och fettvaruindustri	26,0	32,9	26,5			

15.5 Mejerier och glassindustri	6,0	6,6	8,2	9,8	13,9	12,2
15.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	21,1	14,9	18,8	21,9	25	22,4
15.7 Industri för beredda djurfoder	2,1	6,7	3,2	5,7	9,9	16,7
15.8 Övrig livsmedelsindustri	16,0	13,8	19,8	24,0	46,3	43,5
15.9 Dryckesvaruindustri	12,8	16,4	29,6	34,0	32,2	28,1
Totalt livsmedelsindustrin	11,1	12,1	15,9	19,8	23,3	23,1

Källa SCB

Siffrorna för fisk och kvarnprodukter/stärkelse i tabellen är ibland överskattade eftersom en stor del av fiskexporten utgörs av reexporterad norsk fisk och en stor del av kvarnproduktexporten avser obearbetad spannmål. På samma sätt kan siffrorna för frukt och grönt vara överskattade (reexport av bananer m.m.). Frukt och grönsaker samt olje- och fettvaror redovisas av sekretesskäl tillsammans fr.o.m. 2005.

Exportandelarna varierar starkt mellan industrigrenarna. Exportandelen för slakterier och köttvaruindustri ligger mycket under genomsnittet även om andelarna har ökat relativt mycket under perioden 1995-2009. Om man bortser från fisk, där den höga exportandelen är helt missvisande p.g.a. att en stor del av exporten utgörs av reexport, kan noteras höga exportandelar för drycker och för övrig livsmedelsindustri.

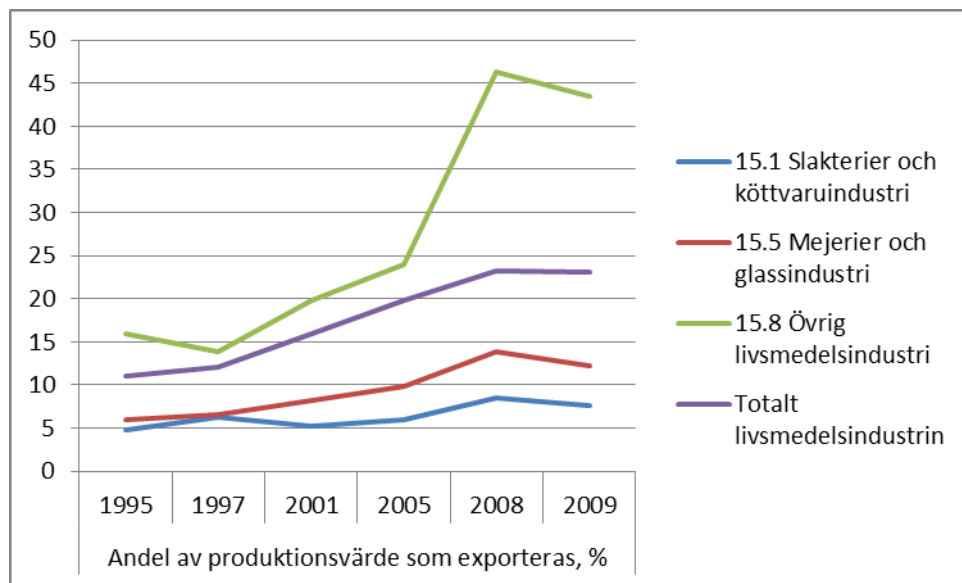

Diagram 4.3 Exportandelar för slakteri- och köttvaror, mejeriprodukter, övrig livsmedelsindustri samt livsmedelsindustrin totalt

Källa SCB

4.3 Import och importandelar för olika industrigrenar

Tabell 4.7 Import i miljoner kr för de olika industrigrenarna i livsmedelsindustrin, 1993-2008

Industrigren	Importvärde, miljoner kr						
	1993	1997	2001	2005	2008	2009	Förändring 1993 – 2009, %
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	1 184	2 504	5 206	7 423	10 611	10 371	776
15.2 Fiskberedningsindustri	2 812	4 510	5 153	6 536	8 658	8 907	217
15.3 Frukt-, bär- o.grönsaksindustri	7 259	8 602	10 705	16 195	12 920	12 520	44
15.4 Olje- och fettvaruindustri	1 455	1 751	2 601				
15.5 Mejerier och glassindustri	932	1 305	2 195	3 691	6 023	6 760	625
15.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	1 547	2 052	2 135	2 216	3 010	2 967	92
15.7 Industri för beredda djurfoder	1 725	2 183	1 013	1 170	1 495	1 894	10
15.8 Övrig livsmedelsindustri	5 397	7 888	8 828	10 847	14 409	15 296	183
15.9 Dryckesvaruindustri	2 739	3 302	5 114	6 710	7 963	8 897	225
Totalt livsmedelsindustrin	24 491	34 068	42 944	54 787	65 089	67 612	176

Källa SCB

Importen sedan EU-inträdet har nästan tredubblats (+ 176 %). Importutvecklingen har varit mycket kraftig för köttprodukter (+ 776 %) liksom för mejeri- och glassindustrin (+ 625 %).

4.3.1 Importen i relation till nettoomsättningen

Tabell 4.8 Importen i relation till nettoomsättningen (import i miljoner kronor dividerat med nettoomsättning i miljoner kronor) för de olika industrigrenarna i livsmedelsindustrin 1995-2009, procent

Industrigren	Importens andel av nettoomsättning %					
	1995	1997	2001	2005	2008	2009
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	10,1	10,6	17,8	23,4	31,1	32,2
15.2 Fiskberedningsindustri	116	95,8	135	172	166	176
15.3 Frukt-, bär- o. grönsaksindustri	54,6	43,8	35,6	47,4	68,0	66,1
15.4 Olje- och fettvaruindustri	35,5	37,4	46,2			
15.5 Mejerier och glassindustri	5,4	5,5	9,6	15,2	23,1	27,5
15.6 Kvamprodukt- och stärkelseindustri	49,7	44,2	49,2	50,9	50,7	47,4
15.7 Industri för beredda djurfoder	20,7	48,3	19,7	36,5	31,2	45,2
15.8 Övrig livsmedelsindustri	21,5	25,2	29,4	28,8	35,1	34,3
15.9 Dryckesvaruindustri	20,6	28,1	31,3	38,3	34,8	36,4
Totalt livsmedelsindustrin	20,6	20,6	28,1	35,6	40,9	42,3

Källa SCB

Importen i relation till nettoomsättningen i de olika industrigrenarna har liksom exportandelarna utvecklats successivt mot allt högre nivåer från i genomsnitt 20,6 % år 1995 till 42 % år 2009, alltså en fördubbling. Slakterier och köttindustri (3 gånger) samt mejeriindustrin (5 gånger) har fått se importandelarna öka betydligt mer.

4.4 Lönsamhet, nettoomsättning, produktivitet

4.4.1 Nettoomsättning

Tabell 4.9 Nettoomsättning⁶ 1997–2009, saluvärde 1993. i miljoner SEK, löpande penningvärde

SNI 2007, SNI 2002 och SNI 192	1993	1997	2001	2005	2008	2009	Ökning 1993 – 2009, procent
10.1 Slakterier och köttvaruindustri	26 541	31 473	29 368	31 654	34 113	32 218	21,4 %
10.2 Fiskberedningsindustri	1 893	3 268	3 803	4 079	5 218	5 066	168 %
10.3 Frukt-, bär- o. grönsaksindustri	3 973	6 673	10 948	15 990 ¹	18 993	18 934	137 %
10.4 Olje- och fettvaruindustri	4 003	5 396	5 631				
10.5 Mejerier och glassindustri	17 241	22 917	22 924	24 282	26 073	24 641	42,9 %
10.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	2 863	4 281	4 320	4 224	5 942	6 258	119 %
10.7 Industri för bageri- och mjölprodukter					16 610	16 790	
10.8 Annan livsmedelsindustri					24 497	27 775	
15.8+16.0 Övrig livsmedelsindustri samt tobaksindustri	20 900	33 487	30 303	38 081			113 % ⁷
10.9 Industri för beredda djurfoder	4 434	1 929	5 142	3 204	4 791	4 194	- 5,4 %
15.9 Dryckesvaruindustri	9 216	12 272	15 760	16 731			
11.0 + 12.0 Framställning av drycker samt tobaksvarutillverkning					22 866	24 411	165 % ⁸
Totalt livsmedelsindustrin	91 065	121 696	128 197	138 245	159 102	160 287	76 %

⁶ Nettoomsättning avser intäkter från sålda varor och utförda tjänster som ingår i företagets normala verksamhet med avdrag för lämnade rabatter, mervärdesskatt och annan skatt som är direkt knuten till omsättningen enligt företagets årsredovisningar.

¹ Redovisning för 15.3 och 15.4 sammanslagen av sekretesskäl

⁷ Jämförelsen avser för 1993 SNI 192 Övrig livsmedelsindustri samt tobaksindustri, för 2009 SNI 2007 10.5 + 10.6

⁸ Jämförelsen avser för 1993 SNI 192 Dryckesvaruindustri, för 2009 SNI 2007 1.0 + 12.0

I tabellen redovisas hur nettoomsättningen i livsmedelsindustrin har utvecklats under perioden 1993-2009 totalt och uppdelat på olika industrigrenar. Omsättningen för hela livsmedelsindustrin ökade med sammanlagt 76 % under perioden 1993-2009.

I industrigrenen slakt och köttvaror har omsättningen ökat med 22 %, alltså betydligt långsammare än genomsnittet. Samma sak gäller för mejeri som ökade omsättningen med 43 %. Fisk, frukt och grönt, kvarnprodukter, övrig livsmedelsindustri samt drycker har höjt sin omsättning betydligt mer än genomsnittet sedan EU-inträdet.

4.4.2 Produktivitet

Tabell 4.10 Produktivitet miljoner kr/anställd. Nettoomsättning för industrigrenen dividerad med antal anställda

SNI 2007	1993 milj kr/ anställd	2001 milj kr/ anställd	2009 milj kr/ anställd	Ökning 1993 – 2009, procent
10.1 Slakterier och köttvaruindustri	1,69	2,02	2,95	75 %
10.2 Fiskberedningsindustri	1,19	1,82	2,73	129 %
10..3 Frukt-, bär- och grönsaksindustri	0,78	2,67	4,58	39 %
10.4 Olje- och fettvaruindustri	2,52	3,74		
10.5 Mejerier och glassindustri	1,82	2,66	4,04	122 %
10.6 Kvarnprodukt- och stärkelseindustri	2,08	3,45	3,64	75 %
10.7 + 10.8 Industri för bageri- och mjölprodukter + Annan livsmedelsindustri	0,86	1,67	2,03	136 %
10.9 Industri för beredda djurfoder	8,75	5,96	6,64	- 24 %
11.0 + 12.0 Framställning av drycker samt tobaksvarutillverkning	1,45	2,68	4,93	240 %
Totalt livsmedelsindustrin	1,38	2,08	2,95	114 %

Källa SCB

I tabell 4.10 redovisas hur produktiviteten per anställd i livsmedelsindustrin totalt och olika industrigrenar har utvecklats under perioden 1993-2009. Produktiviteten⁹ har under perioden ökat med i genomsnitt 114 %. Bäst utveckling kan noteras för drycker. Köttindustrin har utvecklats avsevärt sämre än genomsnittet för industrin medan mejeriindustrin har haft en något bättre utveckling än genomsnittet. Den största

⁹ Med produktivitet avses här nettoomsättning/anställd. Detta mått kan vara missvisande om man vill mäta just arbetsproduktiviteten eftersom kapitalintensiv produktion med detta mått återspeglas i hög arbetsproduktivitet. Låga produktivitetstal kan dock grovt tolkas som arbetsintensiv produktion och höga tal kan tolkas som kapitalintensiv produktion.

industrigrenen - övrig livsmedelsindustri - har de lägsta produktivitetstalen men har ökat snabbare än genomsnittet.

4.4.3 Lönsamhet 1997 – 2008

Tabell 4.11. Lönsamhet i fet stil. Bruttoresultat (Br) i miljoner kr dividerat med nettoomsättning (No) i miljoner kr, löpande penningvärde 1997–2008.

Nettoomsättning (No), miljoner SEK	1997 No	1997 Br	97 Lönsamhet, %	2001 No	2001 Br	2001 Lönsamhet, %	2005 No	2005 Br	2005 Lönsamhet, %	2008 No	2008 Br	2008 Lönsamhet, %
15.1 Slakterier och köttvaruindustri	31 473	265	0,84	29 368	273	0,93	31 654	346	1,09	34 113	581	1,70
15.2 Fiskberedning industri	3 268	175	5,35	3 803	203	5,33	4 079	138	3,38	5 218	223	4,27
15.3 Frukt-, bär- o. grönsaksindustri	6 673	435	6,52	10 948	655	5,98	15 990	889	5,56	18 992	846	4,45
15.4 Olje- och fettvaruindustri	5 396	539	9,99	5 631	539	9,57						
15.5 Mejerier och glassindustri	22 917	314	1,37	22 924	266	1,16	24 282	301	1,24	26 073	114	0,44
15.6 Kvarnprodukt - och stärkelseindustri	4 281	331	7,73	4 320	270	6,25	4 224	253	5,99	5 942	386	6,50
15.7 Industri för beredda djurfoder	1 929	46	2,38	5 142	36	0,70	3 204	58	1,81	4 791	112	2,34
15.8 Övrig livsmedelsindustri	33 487	2 980	8,90	30 303	1 771	5,84	38 081	2 304	6,05	41 107	2 793	6,79
15.9 Dryckesvaruindustri	12 272	1 354	11,0	15 760	1 537	9,75	16 731	1 784	10,7	22 866 ¹⁰	297	13,0
Totalt livsmedelsindustrin	121 696	6 439	5,29	128 197	5 550	4,33	138 245	6 073	4,39	159 102	5 352	3,36

Källa SCB

¹⁰ Inkluderar av sekretesskäl tobaksvarutillverkning

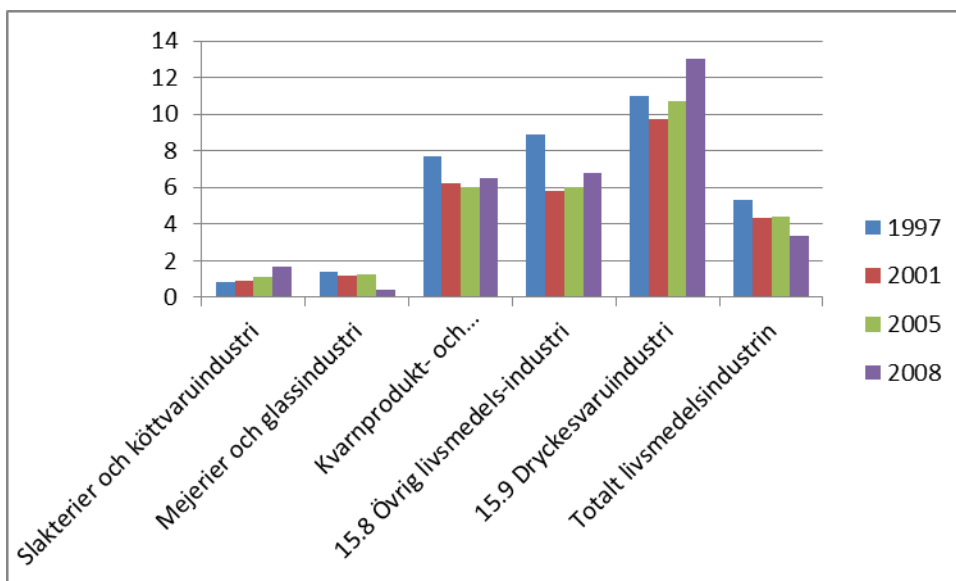

Diagram 4.4 Lönsamheten i slakt och köttvaruindustri, mejerier, kvarnprodukter, övrig livsmedelsindustri, dryckesvaror och totalt för livsmedelsindustrin 1997 – 2008

Källa SCB

I SCBs företagsdatabas finns fr.o.m.1997 uppgifter över hur bruttoresultatet (resultatet före finansiella investeringar, bokslutsdispositioner och skatt) har utvecklats för olika industrigränar i livsmedelsindustrin. Ett mått på lönsamheten är bruttoresultatet dividerat med nettoomsättningen. Detta mått kan vara missvisande eftersom exempelvis bruttoresultat respektive nettoomsättning från utlandsetableringar inte ingår i siffrorna.

I tabellen redovisas utvecklingen av lönsamheten uttryckt som bruttoresultatet dividerat med nettoomsättningen under perioden 1997 –2008.

Lönsamheten för hela livsmedelsindustrin, som låg på 5,29 % 1997, hade minskat till 3,36 % 2008.

För slakt och köttvaruindustri samt för mejerier och glass är lönsamheten mycket låg (mindre än 2,0 % för alla år som redovisas i tabell 4.11).

Lönsamheten för dryckesindustrin var hög under de redovisade åren med lönsamhetstal över 10 %.

Olje- och fettvaruindustrin + frukt och bär har haft lönsamhetstal 5 % eller högre. kvarn- och stärkelseindustrin mellan 6 och 7,5 %.

Övrig livsmedelsindustri med en mix av bageriprodukter och högförädlade livsmedel har lönsamhetstal runt 9 % 1997 och en nedgång till knappt 7 % 2008.

Kvarnprodukter har lönsamhetstal på 6 – 7 %.

4.5 Effekter av EUs regelverk

Från dag ett efter det svenska EU-inträdet gällde EUs regelverk i form av såväl gemensamma marknadsordningar som lagstiftning och direktiv beträffande livsmedel, djurskydd, smittskydd m.m. Sverige fick vissa undantag i form av s.k. tilläggsgarantier för bl.a. salmonella¹¹. I övrigt kunde Sverige behålla tidigare nationella regler när det svenska regelverket var mer långtgående än EUs regelverk förutsatt att dessa regler inte diskriminerade mot införsel från andra EU-länder. I många fall behölls strängare svenska regler.

Tidigare hade EU-marknaden varit uppdelad i delmarknader med nationella regelverk exempelvis för livsmedelslagstiftningen. Samtidigt med EU-inträdet blev den inre marknaden verklighet för alla gamla och nya medlemsstater samt också för EES-länderna. Samma år implementerades WTOs jordbruksavtal med konsekvenser för handeln med tredje land och för EUs gemensamma jordbrukspolitik. Den förutsedda¹² jordbruksuppgörelsen i WTO är en annan faktor som har påverkat EU-marknaden de senaste 10 åren t.ex. genom jordbruksstödens utformning och exportbidragens alltmer begränsade roll.

Många saker hände alltså på samma gång och det är svårt att säga vilka effekterna blev av själva EU-inträdet. När man diskuterar effekterna av EU-inträdet är EUs utvidgning till 27 medlemsstater från 12 när Sverige stod utanför gemenskapen en ytterligare faktor att tänka på när man vill förklara utvecklingen. Det är dock uppenbart att EU-inträdet och språnget ut på den gemensamma¹³ marknaden fick stora effekter på varuområden som tidigare varit mindre konkurrensutsatta såsom mejeri, kött och frukt och grönsaker. De tilläggsgarantier mot bl.a. salmonella som Sverige fick i samband med EU-inträdet kan ha haft en dämpande effekt på importutvecklingen men importandelarna har ändå ökat kontinuerligt.

Trots att den inre marknaden i princip innebär att inga medlemsstater får tillämpa nationella hinder för att motverka rörligheten och att regelverket är gemensamt och harmoniserat¹⁴ så finns det kvar många nationella särregler som i praktiken gör att marknaden fortfarande i många avseenden består av olika nationella delmarknader. För svensk del finns som bekant särregler på många områden som går längre än de övergripande regelverken i EU. Det gäller både särregler på jordbruksområdet som djurskydd, smittskydd och miljöskydd och särregler i övrigt som har betydelse för jordbruksområdet bl.a. skatteregler och arbetslagstiftning. Strängare nationella särregler än EU-reglerna kan leda till att producenterna i landet får högre kostnader än sina konkurrenter i andra medlemsstater. Även om syftet med särreglerna är gott – att skapa

¹¹ Alltså att övriga EU-länder genom intyg garanterade att deras utförsel till Sverige av kött och andra jordbruksprodukter skulle vara fri från salmonella.

¹² Den förutsedda jordbruksuppgörelsen är en del av de förhandlingsresultat som de pågående WTO-förhandlingarna förväntas leda till. Flera anpassningar av politiken i EU och andra länder har gjorts i förväg och stora förändringar av politiken kommer att ske när WTO-förhandlingarna har avslutats.

¹³ vilken i och med Maastrichtfördraget och EES-avtalet utvecklats till att bli EUs *inre* marknad

¹⁴ genom EUs gemensamma livsmedelslagstiftning om livsmedels beskaffenhet, tillsatser, märkning m.m. och genom EUs gemensamma marknadsordningar och direktiv för jordbruksvaror (bl.a. för djurskydd, miljöskydd, smittskydd, fodermedel, gödselmedel och veterinärmedicin)

bättre djurskydd m.m. och därmed mervärden av olika slag - kan sådana regler också leda till konkurrensnackdelar och snedvridningseffekter på den inre marknaden. Nackdelar till följd av särregler för hela näringslivet kan till viss del motverkas av att växelkurserna anpassar sig till sådana förhållanden. Denna motverkande kraft blir dock mindre betydande när särreglerna är begränsade till en mindre del av näringslivet.

Utöver nationella särregler finns i Sverige regelverk som backas upp av jordbrukets organisationer, t.ex. restriktioner mot användning av GMO. Även sådana frivilliga restriktioner kan leda till kostnadsnackdelar för vissa producenter och konsumenter oavsett syftet med restriktionerna.

4.6 Bedömning av nuläget i förhållande till det läge som Sverige bedömde skulle bli effekterna av ett medlemskap

Sverige trodde – både producenter och politiker – att svensk livsmedelsindustri nog skulle kunna hävda sig ganska bra på en del områden som tidigare inte var konkurrensutsatta. Utvecklingen för svensk produktion har dock varit ganska negativ främst för kött och mejeri, frukt och grönt men kanske inte så mycket för spannmål. Den svenska modellen med högre krav på produktionen och härigenom mervärden i form av bl.a. bättre djurskydd har inte lett till ökade intäkter för producenterna. Tvärtom – produktionen har tappat marknadsandelar till andra EU-länder, vilka har lägre krav men också andra fördelar som befolkningsstorlek och -täthet, klimat, lönekostnader, större hemmamarknader och bättre struktur i sina livsmedelsindustrier.

Tidigare konkurrensutsatta delar av livsmedelsindustrin har klarat sig bättre. Den ökade livsmedelsexporten under de 15 åren som EU-medlem beror i hög grad på exportframgångar för dessa industrigrenar.

5 Samlad bild av utvecklingen i livsmedelsindustrin under 15 år i EU

Det är mycket som har hänt under de femton åren i EU. Det är dock svårt att hävda att den utveckling av industrin som har skett under perioden och de politikförändringar och nya villkor som har ägt rum beror på EU-inträdet. Många förändringar skulle ha skett ändå och mycket av den kommersiella utvecklingen är globala företeelser som vi inte är ensamma om i Sverige. Det finns dock en rad villkor som är en följd av EU som haft stor betydelse för utvecklingen.

En hel del förändringar i EU har skett under påverkan av globaliseringen och internationell konkurrens, t.ex. från Kina eller Brasilien. EUs internationella konkurrenskraft för förädlade livsmedel har traditionellt varit mycket god. EUs export har fortfarande stora marknadsandelar i tredje land på många varuområden men dessa marknadsandelar tenderar dock att minska när de växande ekonomierna ökar sina andelar, delvis p.g.a. utvecklingen i WTO med ändrade villkor för stöd och handel.

EUs försämrade konkurrenskraft har lett till ökat fokus på mervärden i EUs produktion (djurhållning och djurskydd, smittskydd, miljöskydd, säkra livsmedel, försiktighetsprincipen för t.ex. hormoner och GMO) och krav från producenterna om att importen ska underställas samma krav eller att det tydligt ska framgå genom t.ex. märkning att importen inte uppfyller vissa högre EU-krav.

Samma sak som har hänt med EUs konkurrenskraft gentemot tredje land stämmer in på Sverige gentemot EU. Den svenska produktionen har ofta villkor som är strängare än övriga EU vilket innebär en kostnadsnackdel för svenska producenter som bara till en del kan balanseras av att producenterna får merbetalningar för att produkten har tillverkats med högre, strängare krav än importen.

Utvecklingen i livsmedelsindustrin i EU de senaste 15 åren har inneburit stora förändringar av olika slag. Det handlar dels om förändringar av skydd och stöd mot tredje land påverkat av WTO-förhandlingarna, dels om förändringar av EU-marknaden till följd av genomförandet av den inre marknaden och EUs utvidgningar. Dessutom har EU liksom många andra marknader utvecklats i riktning mot färre och större industrier, gränsöverskridande koncerner, större livsmedelskedjor, outsourcing av arbetskraft, råvaror och inte minst förädling till följd av bl.a. den alltmer ökande globaliseringen. Den under perioden ökande andelen EMV och lågpriskdjor på marknaden är en annan typisk förändring. Utvecklingen i Sverige har hela tiden följt efter de stora EU-länderna där denna utveckling har kommit längre än i Sverige. Mycket av denna utveckling skulle ha ägt rum även utan EU-inträdet.

Jordbruksavtalet i WTO 1995 och fortsatta liberaliseringar av EU-politiken för att anpassa den till de krav som förväntas i den pågående WTO-rundan innebär ett systemskifte för EUs gemensamma jordbrukspolitik. Sålunda har olika handelspåverkande stöd successivt minskat såsom interventionsköp och exportbidrag

som har använts för att reglera utbudet på marknaden. Tullarna har låsts fast. Prisstöd i olika former påverkar också produktion och handel och har därför också minskats. I stället har under perioden stöd som är mer frikopplade från produktion ökat såsom gårdsstöd och miljöstöd. Om det blir en ny WTO-uppgörelse kommer dessutom tullarna att minskas kraftigt.

Effekterna för svensk industri av alla jordbrukspolitiska förändringar har varit begränsade för den tidigare konkurrensutsatta delen av livsmedelsindustrin men relativt omfattande för de delar av industrin som tidigare var mer avskärmade från konkurrens före EU-inträdet. Det är framför allt två industrigrenar som fått kännas vid mycket stora effekter av EU-inträdet nämligen mejerierna och kött- och slaktindustrin.

Under 15 år i EU har det skett stora förändringar både av antal företag och antal anställda i livsmedelsindustrin. Antalet företag har ökat relativt kraftigt (+ 655 företag eller 26 %) från 2 545 till 3 200. De flesta företagen (1 739 st) är dock små (1-49 anställda) eller saknar anställda (1 319 st). Större delen av samtliga anställda finns i gruppen 50-199 anställda och i gruppen 200 eller fler anställda. För gruppen 200+ har antalet företag minskat kraftigt sedan EU-inträdet, speciellt för kött, mejeri, frukt och grönsaker samt övrig livsmedelsindustri, medan antalet företag i gruppen 50-199 har ökat något.

Om man räknar bort företag utan anställda, som ökade mycket kraftigt (+ 409 företag eller 45 %) så var det ändå en relativt stor ökning. Småföretagen med 1-49 anställda ökade med 251 företag eller 17 % De medelstora företagen ökade också något (+ 11 företag) medan de större företagen minskade mycket kraftigt med 16 företag eller 28 %.

Efter EU-inträdet har det totala antalet anställda minskat med ca 12 000 (-18 %). Hela minskningen motsvaras av minskat antal anställda i gruppen 200+ i tre enskilda industrigrenar nämligen kött och slakt (- 4 400), mejeri och glass (- 3 400) samt övrig livsmedelsindustri (- 5 500). Relativt stora minskningar av antalet anställda i gruppen 200+ skedde också i frukt- och grönsaksindustrin (- 1 000) och i dryckesvaruindustrin (-1 500).

Om man ser till storleksklasser ökade antalet anställda såväl i de små som i de medelstora företagen med sammanlagt 3 925 årspersoner. Antalet anställda i de största företagen minskade dock mycket kraftigt med 15 820 eller -35 %. Detta gjorde att också det totala antalet anställda minskade relativt mycket (-11 815 eller -18 %).

Medan jobben i livsmedelsindustrin har minskat sedan EU-inträdet kan konstateras att antalet anställda i såväl privat som offentlig sektor i hela landet ökade med drygt 600 000 mellan 1993 och 2009. Antalet anställda i gruppen 200+ har till skillnad från livsmedelsindustrin ökat med ca 100 000. Andelen anställda i 200+ -företagen har dock minskat från 66 % till 58 %. Antalet anställda i företag med mindre än 50 anställda har ökat från ca 850 000 till 1 220 000 och sin andel från 25 % till 30 %.

Minskningen av antalet anställda i livsmedelsindustrin har dock varit i samma storleksordning som i övriga tillverkningsindustrin. Båda har minskat med 18 % sedan EU-inträdet. I hela tillverkningsindustrin minskade antalet anställda i företag med 200 eller fler anställda med 29 % medan minskningen med 53 % i livsmedelsindustrin var betydligt större. Andelen anställda i företag med mindre än 50 anställda ökade i tillverkningsindustrin från 21 % till 25 %. Livsmedelsindustrin hade en liknande

utveckling med en ökning av andelen anställda i företag med mindre än 50 anställda från 17 % till 25 %.

Den svenska livsmedelsindustrin är en bransch som finns i hela landet. Av statistiken kan utläsas antalet arbetsställen¹⁵ inom livsmedelssektorn i landets olika län. Statistiken för åren 1997 och 2008 visar att Skåne län, Västra Götalands län och Stockholms län dominerar såväl antal anställda som antal arbetsställen även om antalet anställda har minskat under perioden i alla dessa tre län. I Skåne län minskade antalet anställda med nästan 4 000. I hela landet minskade antalet anställda i livsmedelsindustrin från 1997 till 2008 med ca 9 700 (-15 %) varav ca 5 100 motsvarade den sammanlagda minskningen i de nämnda tre länen. Samtidigt ökade under perioden antalet arbetsställen i hela landet vilket innebar att genomsnittet anställda per arbetsställe minskade med ca 22 %.

Genomsnittligt antal anställda per arbetsställe i livsmedelsindustrin toppas 2009 av Blekinge med 20,7 följt av Skåne län (18,6), Västra Götaland (17,2). Under perioden har dock genomsnittet minskat i dessa län. Minst antal arbetsställen finns i Gotlands, Kronobergs och Västmanlands län. Minst antal genomsnittligt antal anställda per arbetsställe fanns i Gotlands och Jämtlands län.

Vid själva EU-inträdet ökade exportandelen för livsmedelsindustrin relativt mycket. Andelen var 11 % 1995 och ökade till 23 % år 2009. Andelen har ökat successivt under hela perioden till mer än tredubbla nivån jämfört med nivån före EU-inträdet

Exportandelarna varierar starkt mellan industrigrenarna. Exportandelen för slakterier och köttvaruindustri ligger mycket under genomsnittet även om andelarna har ökat relativt mycket under perioden 1995-2009. Höga exportandelar kan noteras för drycker och för övrig livsmedelsindustri som ökat sina andelar från 16 % till 43 %..

Importen sedan EU-inträdet har nästan tredubblats. Importutvecklingen har varit mycket kraftig för köttprodukter (+ 776 %) liksom för mejeri- och glassindustrin (+ 625 %).

Importandelarna¹⁶ i de olika industrigrenarna har liksom exportandelarna utvecklats successivt mot allt högre nivåer från i genomsnitt 21 % år 1995 till 42 % år 2009, alltså en fördubbling. Slakterier och köttindustri (3 gånger) samt mejeriindustrin (5 gånger) har fått se importandelarna öka betydligt mer.

Omsättningen för hela livsmedelsindustrin ökade med sammanlagt 76 % under perioden 1993-2009. I industrigrenen slakt och köttvaror har omsättningen ökat med 22 %, alltså betydligt långsammare än genomsnittet. Samma sak gäller för mejeri som ökade omsättningen med 43 %. Fisk, frukt och grönt, kvarnprodukter, övrig livsmedelsindustri samt drycker har höjt sin omsättning betydligt mer än genomsnittet sedan EU-inträdet.

Produktiviteten¹⁷ har under perioden ökat med 114 % för livsmedelsindustrin i genomsnitt. Bäst utveckling kan noteras för drycker. Köttindustrin har utvecklats

¹⁵ Det finns fler arbetsställen än företag eftersom ett företag kan bestå av ett eller flera arbetsställen som ibland finns utspridda i ett flertal regioner.

¹⁶ Importen i relation till nettoomsättningen

¹⁷ Med produktivitet avses här nettoomsättning/anställd. Detta mått kan vara missvisande om man vill mäta just arbetsproduktiviteten eftersom kapitalintensiv produktion med detta mått återspeglas i hög

avsevärt sämre än genomsnittet för livsmedelsindustrin medan mejeriindustrin har haft en något bättre utveckling än genomsnittet. Den största industrigrenen - övrig livsmedelsindustri - har de lägsta produktivitetstalen men har ökat snabbare än genomsnittet. Produktivitetstalen är också låga för fiskberedning och slakt, vilket kan bero på att dessa industrigrenar är relativt arbetsintensiva.

Lönsamheten för hela livsmedelsindustrin, som låg på 5,3 % 1997, hade minskat till 3,4 % 2008. Lönsamheten har beräknats genom att dividera bruttoresultatet med nettoomsättningen. Detta mått kan vara missvisande eftersom exempelvis bruttoresultat respektive nettoomsättning från utlandsetableringar inte ingår i siffrorna.

Lönsamheten är och har under de redovisade åren varit mycket låg för slakt och köttvaruindustri och för mejerier och glass.

Vid sidan om förändringar som beror på naturgivna förutsättningar via geografi, befolkningstäthet och klimat eller som beror på politik och regelverk finns en rad andra tänkbara förklaringar till förändringar. En stark utveckling äger rum i de flesta utvecklade länder i takt med globaliseringen i riktning mot ökad koncentration i flera led av livsmedelskedjan, outsourcing inklusive utflyttning av delar av livsmedelsindustrin till låglöneländer, kommersiella trender som livsmedelshandelns egna märkesvaror (EMV) och tekniska innovationer av exempelvis förpackningar (konsumentpackat kött) och distribution. Alla dessa faktorer är sannolikt viktiga förklaringar till utvecklingen.

arbetsproduktivitet. Låga produktivitetstal kan dock grovt tolkas som arbetsintensiv produktion och höga tal kan tolkas som kapitalintensiv produktion.

Rapporten kan beställas från

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx) • Fax 036-34 04 14
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se